

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ В РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 4(39), с. 87–93

Надається комплексний аналіз теоретико-методологічних підходів до тлумачення змісту та ролі принципу поділу влади у забезпеченні організації і функціонування механізму сучасної держави.

Вивчення механізму сучасної держави, специфіки його організації, функціонування та правового забезпечення, становить один з пріоритетних напрямів юридичних досліджень. Справді, реалізація будь-яких функцій сучасної держави (як зовнішніх, так і внутрішніх) передбачає наявність відповідної системи, яка утворюється з чітко визначених суб'єктів, які є носіями державної влади і відповідних державно-владних повноважень і визнаної у національному законодавстві компетенції. За визначенням, ця система має складний і багаторівневий характер, оскільки такими самими складними є не лише функції держави (про тенденцію до ускладнення системи функцій сучасної держави пише В. Волинець [1]), а й ті сфери та рівні, на яких покликаний діяти державний механізм. Усе це істотно підвищує наукову значущість теоретично-правової проблематики механізму держави. Водночас, вживаючи це поняття та наголошуючи на системному характері взаємовідносин між різними елементами механізму держави, слід визнати, що механізм держави ніколи не постає і не розвивається як результат випадкового сполучення різних суб'єктів, які утворюють державний апарат, або правових чи будь-яких інших інститутів. Це означає, що в основі його існування і розвитку лежать певні "відправні засади", які в сучасній теорії держави і права усталено

описуються поняттям принципів організації і діяльності механізму держави [2]. До групи фундаментальних, або базисних, принципів організації і функціонування механізму демократичної держави, як зазначає Л. Мамут, усталено належить принцип поділу влади [3].

Актуальність звернення до правових проблем забезпечення цього принципу в процесі розвитку механізму сучасної держави зумовлюється кількома причинами. По-перше, гарантування і дотримання принципу поділу влади має особливе значення в умовах державно-правової реформи, коли предметом демократичних трансформацій постають не лише система національного законодавства, а й механізм держави. Між тим, слід зазначити, що в умовах перехідних держав саме ефективність механізму держави тлумачиться багатьма вченими (не тільки юристами) як одна з головних запорук успішності державного розвитку та незворотності процесу демократизації. Нагадаємо, що, на думку С. Гантінгтона, однією з головних причин так званої, редемократизації є ніщо інше, як неспроможність державного апарату діяти відповідно до нових вимог та втілювати основоположні принципи демократії і демократичного врядування [4]. За таких умов принцип поділу влади дає змогу не лише підвищувати ефективність механізму держави, а й убезпечує громадян і суспільство, за словами Т. Мілушевої, від загроз авторитаризму та без-

контрольного збільшення обсягів і повноважень державної влади [5]. По-друге, на думку багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних учених, саме досліджуючи розвиток і функціонування механізму держави, стає можливим чітко продемонструвати ті зміни, які відбулися у його доктринальному тлумаченні в сучасній теорії держави і права. Справді, як відмічає А. Крусян, сучасна концепція принципу поділу влади має певні відмінності від класичного її викладу. Зокрема, як пише зазначена дослідниця, “акцент робиться не тільки на самостійність і незалежність законодавчої, виконавчої та судової влади, але й на теоретично обґрунтовану, практично апробовану і необхідну їх взаємодію на підставі системи стримувань і противаг” [6]. Тобто саме поняття “механізм держави” сполучає у собі дві змістовні складові сучасного трактування принципу поділу влади. З одного боку, будь-який механізм — це завжди поділ на елементи, кожен з яких виконує притаманну йому функцію, з другого боку — це певна цілісність, яка через узгодження усіх елементів дає змогу публічній владі зберігати свою цілісність та реалізовувати її соціальне призначення. Фактично, зазначена проблема підтримання цілісності державної влади при унеможливленні надмірної її концентрації у тому чи іншому органі або гілці державної влади є однією з найбільш гострих та актуальних для сучасної України. По-третє, саме поняття “поділ влади” в сучасній юридичній науці розглядається у багатьох контекстах: як принцип демократичної і правової держави; як модель організації систем державного управління; як основа державного ладу; як ознака конституційного ладу; як універсальний стандарт визначення рівня демократизму публічної влади тощо. У цьому контексті актуалізується потреба уточнення та конкретизації його значення як одного з базових принципів механізму держави. Адже, з проголошенням правового забезпечення цього принципу як одного зі стратегічних завдань реформування всього механізму Української держави, визнається потреба розбудови цілісної науково-теоретичної моделі того, як саме повинен реалізовуватися зазначений принцип у практиці функціонування механізму держави. З цього погляду, наявність чітких, корек-

тних і несуперечливих теоретичних знань є необхідною запорукою успішності будь-якої практичної державотворчої і правотворчої діяльності. Усе вищезазначене актуалізує тему цього дослідження, підтверджує теоретичну і практичну значущість для сучасної юридичної науки.

Загалом принцип поділу влади вже ставав предметом змістовних розвідок вітчизняних і зарубіжних дослідників, які вивчали його як у контексті розвитку окремих гілок державної влади, так і у світлі проблематики становлення демократичної і правової держави, сприяння розвитку громадянського суспільства тощо. Утім, говорячи про поділ влади як один з принципів організації і діяльності механізму держави, практично завжди відзначають його специфіку. Зокрема, російські фахівці Р. Енгібарян та Ю. Краснов відзначають те, що принцип поділу влади — це не стільки загальна настанова існування демократичної держави, не лише засіб обмежити державне свавілля, а й доволі чіткий механізм, який створює певну внутрішню конструкцію держави, а також державного апарату [7]. До речі, з огляду на це, варто нагадати той факт, що в основі найпоширенішої у сучасній теорії держави і права моделі класифікації вищих органів державної влади лежить саме принцип поділу влади, що, у свою чергу, дає підстави стверджувати про існування щонайменше трьох складових механізму держави, а саме — механізм законодавчої влади, механізм виконавчої влади та механізм судової влади, кожен з яких організується і функціонує на основі відповідної системи органів державної влади. З децю інших позицій зміст та роль цього принципу для організації і функціонування механізму держави розкриває Р. Макуєв, який зазначає, що принцип поділу влади не тільки у певний спосіб розподіляє органи державної влади, а й формує механізм їхньої співпраці [8]. Тобто реально принцип поділу влади передбачає, що в загальному механізмі держави утворюються не просто три відносно відокремлені гілки державної влади, а й чіткі засоби їхньої співпраці, а в разі потреби — взаємного стримування. На думку В. Корельського, принцип поділу влади — це основа внутрішньої дифе-

ренціації єдиного і цілісного механізму держави на структурні частини [9]. Таким чином, визначаючи ключові проблеми правового забезпечення цього принципу в контексті вдосконалення механізму Української держави, доцільно спочатку комплексно розкрити ту роль, яку зазначений принцип відіграє для організації і функціонування цього механізму.

Історично обґрунтування принципу поділу влади пов'язується з іменами Ш. Л. Монтеск'є та Дж. Локка. Щоправда, незважаючи на те, що обидві ці теорії виступили прообразами того, що нині прийнято позначати як "принцип поділу влади", спосіб обґрунтування, який застосовували обидва щойно згадані мислителі минулого, був дещо відмінним. І якщо з погляду загальної теорії демократії ці розбіжності в аргументації не мають істотного значення (і становлять, хіба що, евристичний інтерес), то в контексті дослідження механізму держави вони відіграють доволі важливу роль. Нагадаємо, що для Дж. Локка вихідним пунктом його аналізу було поняття держави як певної загальної спільноти громадян (Commonwealth), яка керується правом і діє на благо усіх членів суспільства (захищаючи передусім їхні природні права, яким було право на життя, право на безпеку та право на приватну власність [10]). Зазначене тлумачення держави та її призначення зумовлювало необхідність виникнення трьох функцій, кожна з яких була пов'язана з правом: а) функція творення законів; б) функція виконання законів; в) функція визначення відповідності тих чи інших дій чинним законам та вирішення суперечок про право. Таким чином, відповідно до теорії Дж. Локка, генеза механізму держави мала такий вигляд: 1) конституювання держави; 2) експлікація функцій, які впливають з самого поняття державного союзу та його сутності; 3) формування трьох груп органів державної влади, кожна з яких відповідно до своїх функцій має сприяти реалізації загальної цілі держави. Згодом, протягом наступних століть, цей підхід зазнавав певних змін і уточнень, та попри це, спільною властивістю усіх його прихильників було визначально функціональне обґрунтування принципу по-

ділу щодо механізму держави, коли останній тлумачився як спосіб практичного втілення в життя загальних, і водночас необхідних, функцій держави. У цьому сенсі не можна не погодитись з думкою тих фахівців, які доводять, що основою теорії поділу влади Дж. Локка була саме природа тих функцій, які повинна виконувати держава [11].

На відміну від цього, описаний у праці Ш. Л. Монтеск'є "Про дух законів" підхід є дещо іншим. Якщо Дж. Локк ґрунтувався на абстрактному понятті держави та її розвитку, Ш. Л. Монтеск'є аналізував процес виникнення і розвитку держав в історичному аспекті. Тобто для нього сама ідея про те, що "функція породжує орган" видавалась лише теоретичним аргументом, який мало що пояснював на практиці. Тому, разом із виникненням держави, одразу ж сформувався і її механізм (для Ш. Л. Монтеск'є механізм держави поставав насамперед як сукупність органів державної влади). Під впливом цілого ряду обставин (історичних, географічних, кліматичних, культурних тощо) цей механізм змінювався, що, зрештою, породило як різні способи організації влади, так і різні типи держав (республіки, монархії та деспотії). Головною відмінністю між ними було те, яким чином держава позиціонувалась відносно людини і суспільства. Для деспотії ані людина, ані суспільство нічого не варті порівняно з волею та примхами деспота (правителя). Оскільки влада правителя за таких умов є безмежною і він може бажати і робити будь-що, то весь механізм держави розбудовується винятково як засіб втілення цієї волі. Через це принципом такої держави Ш. Л. Монтеск'є вважав страх [12]. Усі інші типи держави, тією чи іншою мірою визнають потребу узгоджувати свою діяльність із суспільними потребами та правами людини. Більше того, пов'язаний з деспотією "безправний стан" не є природним і нормальним для людини. Тому як суспільство в цілому, так і окремі громадяни прагнуть змінити таке становище, що уможлиблюється через своєрідне "переформатування" механізму держави. В основі подібного "переформатування" лежить ідея обмеження державної влади. Справді, головною небезпекою будь-якого державного

правління він вважав відсутність певних стримуючих факторів, що породжуються таким природним для публічної влади явищем, як її концентрація. Тому цілком правий Р. Мартіноук, коли доводив, що для Ш. Л. Монтеск'є “міра концентрації влади прямо відповідає мірі безправності особистості” [13]. Саме у цьому сенсі слід розуміти одне з найвідоміших та найбільш часто цитованих положень Монтеск'є: “У кожній державі є три роди влади: влада законодавча, влада виконавча, яка відає питаннями міжнародного права, та влада виконавча, яка відає питаннями права цивільного... Все загинуло би, якщо в одній і тій самій особі, або в одній і тій самій установі, до якої б входили сановники, дворяни або прості люди, були поєднані ці три влади: влада створювати закони, влада виконувати постанови загальнодержавного характеру та влада судити злочини або розглядати справи приватних осіб... Тому правителі, які прагнули деспотизму, завжди починали з того, що поєднували у своїй особі усі окремі влади, а багато з королів Європи — з того, що присвоювали собі всі головні посади у своїй державі” [14]. Справді, принцип поділу влади для державного механізму не є чимось природним. Але відмова від нього означає для держави і відмову від права та від законів, які б мали обов'язкову силу як для громадян, так для самої держави.

Таким чином, вже від самих витоків свого теоретичного осмислення принцип поділу влади щодо організації і діяльності державного механізму включав у себе два важливі аспекти. З одного боку, він сприймався як засіб забезпечення ряду основоположних функцій держави, з другого — як засіб забезпечення самого державного механізму від набуття ним негативних ознак, що мають своїм наслідком концентрацію публічної влади, її непідконтрольність та фактичну узурпацію державним апаратом. Утім, уже наприкінці XIX — на початку XX ст. доволі гостро постала проблема поєднання вимоги єдності державної влади з принципом її поділу, про що, зокрема, писав П. Лабанд. Водночас, відомий німецький правознавець і автор цікавої та самобутньої теорії держави Г. Еллінек відзначав, що практична реалізація принципу поділу влади у функціо-

нуванні механізму держави спричиняє цілий ряд ускладнень, адже поділ влади на рівні механізму держави та органів державної влади прямо передбачає його “дроблення та окремі державні утворення” [15]. При цьому Г. Еллінек казав, що в разі намагання практичного втілення принципу поділу влади відбувається певне зміщення теоретичних акцентів у частині характеристики змісту поняття суверенітету. Тобто, якщо виходити з ідеї поділу влади, то її можна реалізувати на практиці лише в тому випадку, якщо носієм суверенітету вважається не держава в цілому, а окремі органи державної влади. У такому разі зазначений суверенітет може бути обмеженим. Утім, якщо виходити з тієї ідеї, що носієм суверенітету є не окремі органи державної влади, а держава в цілому (саме такої позиції, власне, й дотримувався Г. Еллінек), то тоді “поділити владу” просто неможливо і слід говорити не про “поділ влади”, а про “поділ компетенції”. Саме такий підхід і знайшов відображення в теорії держави Г. Еллінека, який доводив, що відносини механізму держави до його елементів (тобто конкретно взятих органів державної влади) не можна уявляти собі як відносини двох осіб, чи двох окремо взятих суб'єктів: держави та її органів. Як писав Г. Еллінек: “Держава та орган утворюють єдине ціле... держава може існувати лише через свої органи; якщо мислити її без останніх, то залишається не держава як носій своїх органів, а юридичне ніщо” [16]. У цьому сенсі жоден з органів державної влади не має своїх власних прав, натомість він має компетенцію, оскільки єдиною юридичною особою Г. Еллінек називав тільки державу в цілому, а не будь-які окремо взяті органи державної влади. Таким чином, як вважав Г. Еллінек, плідна і корисна ідея щодо поділу влади може доволі швидко набутти хибних теоретичних інтерпретацій, які, у свою чергу, спричиняють не лише некоректні уявлення про державу, а й можуть призвести до спотворення державотворчої практики. Тобто, відносно механізму держави, поділ влади повинен інтерпретуватись винятково як поділ компетенції між окремими органами. Більше того, цей визнаний і авторитетний теоретик наводив ще один цікавий аргумент на користь власної методологічної позиції тлумачення принципу

поділу влади відносно діяльності механізму держави. Сутність цього аргументу полягала у тому, що між самими органами державної влади також можуть виникати певні суперечки або конфлікти (до речі, серед сучасних дослідників глибокий і всебічний аналіз такого явища, як державно-правовий конфлікт, надає Ю. Барабаш [17]). Якщо механізм держави постає як сукупність трьох відособлених підсистем, або трьох гілок державної влади, то тоді практично унеможлиблюється така процедура, як вирішення конфліктів між органами державної влади, що належать до різних гілок. До речі, цікавою ілюстрацією справедливості цього твердження може виступити модель “удосконалення” класичного принципу поділу влади, яка була розроблена ще на початку XIX ст. Б. Констаном. Нагадаємо, що Б. Констан пропонував виділяти не три, а чотири гілки влади. Тобто поряд з трьома класичними, він відзначав необхідність існування певної “вищої” відносно них державної влади (а точніше — державного органу), яку він описував поняттям “le pouvoir modérateur” (мається на увазі його відоме дослідження 1814 р. “Réflexions sur les Constitutions, la distribution des pouvoirs et les garanties dans une monarchie constitutionnelle”). Найбільш близьким до того змісту, що вкладався у це поняття Б. Констаном, буде його переклад як “влада, що урівнює”. Тобто, на думку цього теоретика, “поділена влада” повинна, так би мовити, сходитись у певній точці, або певному органі державної влади, який би міг у разі потреби не тільки обмежувати органи окремих гілок державної влади, а й розв’язувати ті конфлікти, які можуть між ними виникати. У результаті чого, весь механізм держави поділявся щонайменше на два рівні: а) рівень поділеної влади, на якому функціонують законодавчі, виконавчі та судові органи державної влади; б) найвищий рівень, у якому державна влада представлена у її цілісності. Хоча, як зауважував Б. Констан, незважаючи на те, що один з цих рівнів є “вищим” за інший, один без одного вони не можуть існувати, а отже механізм держави припиняє своє ефективне функціонування у разі, якщо один з цих рівнів зникатиме. Принагідно зауважимо, що в історії конституційного

права можна зустріти приклади реалізації саме такого способу тлумачення сутності принципу поділу влади відносно організації механізму держави. Наприклад, у конституції Португалії 1826 р. йшлося про три державні влади.

Наомість, якщо йдеться не про поділ влади як такої, а лише про поділ компетенції, то тоді ці суперечки хоча й виникатимуть, але їх можна вирішувати або через звернення до вищих органів державної влади, або завдяки судовій процедурі. Тобто, як доводив Г. Еллінг, судовий спір між органами державної влади як елементами загального механізму держави можливий лише у формі “спору про компетенцію”, але в жодному разі не у формі “спору про владу”.

Так само класичне вчення про поділ державної влади у разі його практичної адаптації до організації і діяльності механізму держави зазнало своєї критики й у дослідженнях вітчизняних юристів. Не згадуючи зараз цікаві аргументи В. Гессена, М. Лазаревського, О. Алексєєва, Г. Шершеневича, М. Реннекампа, О. Градовського, М. Ковалевського, М. Коркунова та ін., звернімося лише до тих, які були висловлені видатним вітчизняним теоретиком держави і права Б. Кістяківським. На думку цього юриста, складність аналізу принципу відносно механізму держави пояснюється тим, що це питання має досліджуватись не тільки у теоретичному, а й, власне, у практичному сенсі. Тобто, як писав Б. Кістяківський, мало проголосити цей принцип, потрібно ще й пояснити, яким чином він повинен застосовуватись на практиці. Останній момент важливий з огляду на те, що для системи державних органів як елементів загального механізму держави, які і так є відносно самостійними носіями державно-владних повноважень, важливо пояснити не те, як вони розділяються, а те, як вони співпрацюють. Б. Кістяківський зазначає: “Як держава є чимось цілим, єдиним і неподільним, так і влада сама по собі є неподільною; влада належить державі в цілому, і у ній немає декількох влад, а є лише єдина влада держави” [18]. Однак це зовсім не означає, що принцип поділу влади має бути відкинутий взагалі. Йдеться лише про те, що стосовно механізму держави, пра-

вильніше говорити про поділ компетенції та повноважень. При цьому Б. Кістяківський рішуче виступив і проти будь-яких спроб “прив’язати” принцип поділу влади до ідеї про необхідний поділ трьох державних функцій. На його думку, практика функціонування будь-якої держави, так само як і досвід вищих органів державної влади, засвідчує, що навіть самі функції не можуть бути суцільно розподіленими, оскільки завжди йдеться про те, що органи держави, які належать до однієї гілки державної влади, можуть у ряді випадків виконувати функції тих органів держави, які належать до іншої гілки державної влади. Таким чином, як вважав Б. Кістяківський, ключовою проблемою організації і діяльності механізму держави є правильний та чіткий розподіл компетенції і розробка таких правових механізмів, які б дозволили різним органам державної влади контролювати від порушення передбачених законодавством повноважень та визначної для них компетенції.

Фактично, переважна більшість зазначених аргументів була не просто відтворена, а й істотно розвинена у дослідженнях вітчизняних та російських юристів кінця ХХ — початку ХХІ ст. Так, скажімо, М. Цвік писав: “Слід мати на увазі, що в сучасних умовах здійснення розподілу влад набуло багатоваріантного характеру і в деяких країнах не вкладається в рамки класичних положень учення Локка, Монтеск’є, конституціоналістів США” [19]. При цьому, на думку зазначеного юриста, змінився і загальний контекст діяльності механізму сучасної держави, адже головною проблемою є не стільки правове забезпечення взаємного стримування одних гілок державної влади іншими, скільки створення такої правової основи для функціонування різних органів державної влади, яка б гарантувала досягнення загального результату, який стоїть перед усіма без винятку гілками державної влади, і яким є гарантування прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права, законності, демократичних засад розвитку держави і суспільства тощо. З таких самих позицій до аналізу ролі та значущості принципу поділу влади підходить Р. Гринюк, для якого цей принцип

має тлумачитись не в контексті процесу “автономізації” діяльності окремих органів державної влади, а виключно з погляду унеможливлення абсолютизації державної влади та її домінування над правом [20]. Також можна навести й аргументи К. Бабенка, який переконливо доводить, що принцип поділу державної влади для сучасної держави (у тому числі й механізму держави) не лише не виключає можливість співпраці між різними органами державної влади, а навпаки — прямо передбачає її [21].

Отже, узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо подати їх у вигляді таких висновків. По-перше, визнання незаперечної значущості та ролі правового забезпечення принципу поділу влади як одного з засадничих для організації і діяльності механізму сучасної держави передбачає розробку загальної теоретичної моделі того, як саме цей принцип має запроваджуватись і якими є його основні цілі. Наразі у юридичній науці співіснують кілька теоретико-методологічних підходів до визначення сутності цього принципу діяльності механізму держави, які передбачають відмінні практичні засоби запровадження цього принципу у функціонування системи органів державної влади. По-друге, усталене у класичній теорії держави і права функціональне обґрунтування принципу поділу влади потребує істотних уточнень у разі його застосування щодо механізму держави, оскільки відмінність різних функцій, які є засадничими для внутрішньої диференціації органів державної влади, часто тлумачиться як підстава для виділення трьох автономних систем державної влади, кожна з яких постає замкненим в собі механізмом. Подібне тлумачення не тільки породжує цілий ряд кривотлумачень сутності механізму держави та його призначення, а й не дає змоги розглядати його як певну єдність і одночасно цілісну структуру, що існує задля реалізації цілей і функцій держави. По-третє, спираючись на дослідження принципу поділу влади, а також на уточнення його змісту, які були запропоновані в історії державно-правової думки, можна погодитись з тим,

що відносно механізму держави він постає насамперед як принцип чіткості визначення і розподілу компетенції, завдяки якому органи державної влади набувають своєї структурної визначеності, але не порушують ідеї єдності державної влади і цілісності механізму держави. Зазначені теоретичні уточнення дають можливість не лише коректніше розкрити сутність цього принципу в організації і діяльності механізму сучасної держави, а й запропонувати нові практичні підходи щодо його правового забезпечення у розвитку Української держави.

Література

1. Волинець В. В. Функції сучасної держави: теоретико-правові проблеми: Монографія / В. В. Волинець. — К.: Логос, 2012. — С. 6—7.
2. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2009. — С. 129.
3. Мамут Л. Публичная власть, государство и разделение властей / Л. Мамут // Конституционный суд как гарант разделения властей. Сборник докладов. — М.: Ин-т права и публичной политики, 2004. — С. 262.
4. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. — М.: РОССПЭН, 2003. С. 309—315.
5. Милушева Т. В. Разделение властей как способ ограничения государственной власти / Т. В. Милушева // Правовая политика и правовая жизнь. — 2005. — № 3. — С. 84—85.
6. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: Монографія / А. Р. Крусян. — К.: Юрінком інтер, 2010. — С. 344.
7. Енгибарян Р. В., Краснов Ю. К. Теория государства и права / Р. В. Енгибарян, Ю. К. Краснов. — М.: Норма, 2007. — С. 198—199.
8. Макуев Р. Х. Теория государства и права / Р. Х. Макуев. — М.: Норма, Инфра-М, 2010. — С. 204.
9. Теория государства и права / Отв. ред. В. Д. Перевалов. — М.: Норма, 2006. — С. 85.
10. Прокопов Д. Є. Проблеми визначення поняття природного права в добу Нового часу (на матеріалі правової теорії Дж. Локка) / Д. Є. Прокопов // Бюл. Мін-ва юстиції України. — 2008. — № 5. — С. 29—30.
11. Цветков В. В., Кресіна І. О., Коваленко А. А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти: монографія / В. В. Цветков, І. О. Кресіна, А. А. Коваленко. — К.: Концерн “Вид. дім “Ін Юре”, 2003. — С. 187.
12. Монтескьє Ш. Л. О духе законов / Ш. Л. Монтескьє. — М.: Мысль, 1999. — С. 32.
13. Мартинюк Р. С. Реалізація принципу поділу влади в сучасній Україні: політико-правовий аналіз / Р. С. Мартинюк. — Острог: Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2007. — С. 77.
14. Монтескьє Ш. Л. О духе законов / Ш. Л. Монтескьє. — М.: Мысль, 1999. — С. 138—139.
15. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. — СПб.: Изд. “Юрид. центр Пресс”, 2004. — С. 477.
16. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. — СПб.: Изд. “Юрид. центр Пресс”, 2004. — С. 537.
17. Барабаш Ю. Г. Державноправові конфлікти: поняття, сутність, ключові ознаки / Ю. Г. Барабаш // Вісн. Львів. ун-ту. Серія юридична. — 2008. — Вип. 47. — С. 67—75. Також див. Барабаш Ю. Г. Державноправові конфлікти в теорії та практиці конституційного права / Ю. Г. Барабаш. — Х.: Право, 2008.
18. Кистяковский Б. А. Философия и социология права / Б. А. Кистяковский. — СПб.: РХГИ, 1999. — С. 486.
19. Проблеми теорії права і конституціоналізму у працях М. В. Цвіка / Упоряд.: О. В. Петришин, С. В. Шевчук, О. Р. Дашковська. — Х.: Право, 2010. — С. 102.
20. Гринюк Р. Ф. Значення принципу поділу влади у встановленні правової держави та актуальні проблеми його реалізації в Україні / Р. Ф. Гринюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2004. — № 7 (33). — С. 33.
21. Бабенко К. А. Конституційні засади розвитку і регулювання політико-правових відносин в Україні: Монографія / К. А. Бабенко. — К.: Ін Юре, 2008. — С. 160.

Проаналізовано правовий досвід гарантування принципу поділу влади, обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення системи його правового забезпечення в сучасній Україні.

Проанализирован правовой опыт обеспечения принципа разделения власти, обоснованы предложения по совершенствованию системы его правового обеспечения в современной Украине.

Analysis of legal experience to guarantee the separation of powers, grounded suggestions for improving its legal support in modern Ukraine.

Надійшла 30 вересня 2013 р.